

Együtt vagy külön úton?

KÖNYVTÁRAK, KÖNYVKIADÓK ÉS SZERZŐK A DIGITALIZÁLÁS ÚTVESZTŐIBEN

Néhány napja egy nyugdíjba vonuló könyvtáros kolléga búcsúlevelét olvastam, aki szinte megkönnyebbülten köszön el szakmájától, mert ahogy írja a „3K” helyett a „3I” időszak jött el, vagyis a könyv, a könyvtár és könyvtáros helyett az információ, informatika, informatikus. És ezzel szerinte a lényeg – a könyv – háttérbe is szorult. Ugyan még nem állok nyugdíjba vonulás előtt, de ezt az érzést néhanapján én is osztom. Olvasva a könyvtárak levelezőlistáján az értesítéseket az egymás után beüzemelésre kerülő, elsősorban az informatika technikai oldaláról végiggondolt fejlesztésekről, és a kollégák lelkes, néha túlfűtött hozzászólásait az „új elektronikus világról” és a bűvös szóról, a digitalizálásról, egyértelműen látni kell, hogy mindez itt van, ez a napi valóság. Ezek az új fejlesztések azonban előbb-utóbb ott állnak üres winchesterrel, és tartalmak, azaz könyvek után „kiáltanak”. Nyilván ezért jutott eszébe pár évvel ezelőtt a Google okos embereinek is, hogy a világ jelenleg legnagyobb információforrását, a könyveket elkezdjék sokszor teljesen vitatható módszerekkel beszkenneálni, majd publikálni és persze majd egy idő után komoly bevételre szert tenni ebből. A vita, a per ki is robbant rövid időn belül, jelenleg minimum döntetlenre áll, de inkább a szerzők és a kiadók javára kezd billenni.

Találkozás a szerzői joggal

A könyvtáraknak ezzel a digitalizálási munkával, elektronikus publikálási megoldásokkal be kellett lépni egy olyan területre, ahol korábban nem kellett mozogniuk. Ez pedig a kiadás és a szerzői jog területe. A tartalomgyártás feladatát ellátták helyettük a kiadók, akik a szerzőkkel és ügynökségekkel, a jogok örökösével rendezték a kiadáshoz, publikáláshoz szükséges jogok sorsát, kéziratát gondozták, szerkesztettek, rendszereztek a tudásanyagot, majd legyártották a könyveket. Többek között a könyvtárak számára is. Ebben a világban a szerző, kiadó, könyvkereskedő,

könyvtáros szerepe tiszta volt, mindenki tette a maga jól megtanult dolgát.

Most ez a szereposztás összekuszálódni látszik, és a digitalizálás eljövételével olyan területekre tévednek – kényszerűségből vagy alapos ismeretek hiányában –, ahol nemcsak idegenül mozognak, hanem nemegyszer sajnos törvénytelenül is járnak el.

Ezek az új könyves „vadhajtások” bizony egyre inkább napi jelenségek, és nemegyszer borsot törnek a klasszikus könyvszakmai szereplők orra alá. Így került sor arra, hogy nemrégiben az egyik dunántúli város könyvtára – nyilván nem gonosz szándéktól vezérelve – igen nagy számban digitalizált és tett közzé könyveket, hangoskönyveket letölthető formában, teljesen figyelmen kívül hagyva a szerzői jog törvényi előírásait. Kezdeményezésük lefedte a magyar kiadói paletta igen széles körét, sokmillió kárt okozva ezzel az érintetteknek.

Láthatunk olyan könyvtári törekvéseket is, amelyeknek az a célja, hogy az egyetemi hallgatóság a tananyagokat letölthető, helyben kinyomtatható formában érhesse el, direkt a könyvtárban, ellenérték fejében. Itt már a könyvtár nem passzív információközvetítő, hanem egyenesen kereskedői tevékenységbe kezd, ezzel bizony jogi és gazdasági kérdések hosszú sorát nyitva meg.

De mi a helyzet akkor, ha a technikai fejlesztések eredményeképpen már olyan másológépek állnak a könyvtári folyosókon, melyekkel díj ellenében az olvasók már maguk tudnak szkennelni, és a könyvtárosok segítségére sincs szükségük? Ilyenkor a dolog már nem intézhető el egy szokásos felirattal a gép fölött, hiszen a törvény által nem megengedett, ellenérték fejében történő digitális másolatkészítés a könyvtári eszközön zajlik. Ugyanez felvetődik a könyvtárban előállított, a már nem magáncéla készített fénymásolatoknál is.

Ilyenkor persze kézenfekvő a válasz, percek alatt fel lehet tenni a netre is a véleményét:

minek ez a körülményes szerzői jogvédelem, mivégre van ez a nyűgös, sokakat idegesítő előírási rendszer? Legyen inkább minden ingyenesen és mindenki számára hozzáférhető.

Ezt követeli például a svéd Kalózpárt. Ilyenkor azt szoktam kérdezni a netes kollégáktól, hogy akkor ennek megfelelően az interneten közzétett hirdetés is legyen ingyenes, sőt: kötelező is legyen lehozni, sőt, az internetes tartalmakat előállító újságírók is dolgozzanak ingyen. Ez a vita dúl és olyan megnyilvánulások is olvashatóak voltak nemrégiben egy könyvtáros blogon, hogy minek kellene egyáltalán a „bugris kiadók” (sic! – és link a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesülésének kiadói listájára), legyen egyenesen a könyvtár maga a kiadó.

Az olvasói igények kielégítése és a Szerzői Jogi Törvény rendelkezéseinek egyszerre betartása új helyzet elé állítja tehát a könyvtárakat és a kiadókat is. Leginkább azért, mert hiányoznak hozzá a kidolgozott szakmai megegyezések, normák és gyakorlati megoldások.

A törvény határait szab

A könyvtárak a jelenlegi Szerzői Jogi Törvény alapján felhasználhatnak bizonyos esetben műveket digitalizálva, azonban – és ezt már nem mindenki tudja –, ennek a törvény szerint igen kemény korlátai vannak. Mert a törvény szerint a szabad felhasználás eseteit nem lehet kiterjesztően kezelni. Magyarul: szó szerint szabad csak értelmezni a törvény szövegét. Ha ott például az áll, hogy egy gépen, egy teremben szabad csak a könyvet digitalizálva használni, akkor törvénytelen, ha az már egy teremnyi gépen, vagy egy másik épület-szárnyban is fut.

Ez a magyar törvényi szabályozás az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK az információs társadalomról szóló irányelvre alapján került így kialakításra, lehetővé téve egy-két szabad felhasználási situációt. Aki jó jogász módjára azonban tovább olvassa az irányelvet, az azt is megtalálja a 10. pontban: „Ahhogy a szerzők és előadóművészek a jövőben is alkotó és művészi tevékenységet folytathassanak”

hassanak, műveik felhasználásáért megfelelő díjazásban kell, hogy részesüljenek ugyanúgy, mint a producerek annak érdekében, hogy a művek pénzügyi háttérét biztosítani tudják. ...A megfelelő díjazás biztosításához, illetve a befektetés kielégítő mértékű megtérüléséhez a szellemi tulajdonjogok megfelelő szintű védelme szükséges."

Kié a tartalom? Ki fizeti azt?

És itt elérkeztünk a legérzékenyebb ponthoz az elveken túl: az anyagi érdekelttséghez, azaz ahogy az irányelv fogalmaz nagyon helyesen a „művek pénzügyi háttéréhez”. A digitalizálás, az elektronikus publikálás ugyanúgy pénzkérdés, anyagi források kérdése is egyben, mint bármilyen más, például a papíralapon folytatott kiadói tevékenység. Azok a felhasználók, akik nem ismerik a könyvkiadás műhelymunkáját, nehezen tudják elképzelni, hogy a kiadott könyvek jelentős százaléka veszteséges, jobb esetben nullszaldós, és ezeket egy másik, sikeresebb, nyereséges műből kell a könyvkiadónak megfinanszírozni. Így együttes kiadói munkával kerülhet csak sor komoly irodalmi, kulturális értékek megjelenítésére. Ahhoz, hogy ezeket a feladatokat meg tudják oldani a kiadók, tárgyi és személyi fejlesztéseket kell elvégezniük. Mindez tetemes összegbe kerül. Miután a magyar könyvkiadás – hasonlóan a nyugati országokhoz – vállalkozásalapú, azaz a kiadással járó terheket, pénzügyi kiadásokat a könyvkiadóknak önmaguknak kell megtermelniük. Ennek a vállalkozói munkának a nehézségeit, gazdasági buktatóit az állami szektorban dolgozó, a költségvetésből finanszírozott könyvtáros kollégák közül sokan nem láthatják és ezért nem is könnyen érthetik meg.

Kiadó, szerző, könyvtáros: egy hajóban

A magyar adatok azt mutatják, hogy a megjelenő tudományos és szakkönyvek száma évek óta drasztikusan csökken. Ebben nyilvánvalóan szerepet játszik a törvény által tiltott illegális másolatok, illetve akár szabad felhasználás során készített másolatok terjedése is. Azonban a kör egyszer bezárul, egy idő után kevesebb lesz a gyűjthető mű, minőségi munkák nem tudnak megjelenni, a könyvkiadói szakember-

gárda eltűnik, a kiadásnak bizonyos – nagyon értékes – területei szabályosan elsorvadnak. Ezen a ponton a kulturális kormányzatnak, de maguknak a könyvtáraknak is fel kell ismerniük a maguk felelősségét és a kockázatokot, amit ez a folyamat például a magyar tudomány, a magyar minőségi tudományos nyelv számára jelent. Igenis fel kell ismerni a könyvszakma minden szereplőjének, szerzőnek, kiadónak, kereskedőnek és könyvtárosoknak, hogy egy hajóban evezünk, és ha nem figyelünk, az ár elsodorhat bennünket. Tárgyalóasztalok, vagy tárgyalótermek – ez a választási lehetőségünk.

A kérdés tehát így hangzik: együtt vagy külön?

Mi, könyvkiadók az együttesre szavazunk.

Ahogy erre már válaszolt is a világ legnagyobb könyves szakmai rendezvénye, a Frankfurti Könyvvásár. Itt tavaly egy külön kiállítótermet rendeztek be „Content meets technology” címmel. Vagyis: a tartalom találkozik a technikával. Itt voltak azok a cégek, akik a különféle elektronikus megoldásaikat bemutatták, és azok, akik ehhez tartalmat tudnak szolgáltatni, adni, azaz a kiadók, ügynökségek, szerzők.

Ez a példa is mutatja, hogy a könyvtáraknak, a szerzőknek és a kiadóknak valószínűleg nincs más választásuk, mint a digitalizálás fáradtságos ösvényén együtt végigmenni. Megértem azt is, hogy a bevezetőben említett, nyugdíjba bejárni. Mi ellenben, akik még aktívan e szakmában dolgozunk, nem jelenthetjük ezt ki. A harc helyett együttműködésre van szükség. Én a magam könyvkiadói, jogászai tapasztalataim alapján összegyűjtöttem ennek érdekében néhány kérdést, esetet amelyek szerintem jelenleg a legfontosabbak mindkét szakma számára. Ezeket a következő oldalon ajánlom szíves figyelmükbe.

Dr. Bázing Zsuzsanna

A Dialóg Kaptár Könyvesbolt ajánlata a Könyvtáros Vándorgyűlés résztvevőinek

Kiállítás a Márai-programon nyertes könyvekből

- A Vándorgyűlés ideje alatt boltunkban kiállítást rendezünk a Márai-programban nyertes könyvekből. Látogasson el hozzánk, mert ha leadja névjegykártyáját, akkor a Vándorgyűlés végén a sorsoláson megnyerheti könyvtára számára a kiállított könyveket!
- Nívós ajándéktárgyak Pécsről és olvasást segítő termékek
- Nálunk igényes pécsi ajándéktárgyakat is kínál a könyvtáros kollégáknak valamint a könyvhasználatot megkönnyítő kiegészítő termékeket.

Szeretettel várjuk!

100 Ft-os kedvezményes kupon
Beváltható a Dialóg Kaptár Könyvesboltban
A 2011-es Könyves Vándorgyűlés ideje alatt
Kézpénzre nem váltható!

Dialóg Kaptár Könyvesbolt
A Tudásközpont mélyföldszintjén
7622 Pécs, Universitas u. 2/A
Tel.: (72) 501-630
E-mail: kaptar@dialogcampus.hu

DÓM MÉDIASZERVIZ

Cégünk a könyvkiadásban és a szerzői jogok kezelése területén kül-, és belföldön tapasztalatot szerzett szakemberekkel elvégzi:

- Szerzői joggal érintett művek jogtulajdonosainak felkutatását
- Szerzői jogi megoldások, szerződések kidolgozását
- Egyeztetések lefolytatását, mediációt, megállapodások „tető alá hozatalát” a jogtulajdonos és a felhasználó között
- Kiadóknak, szerzőknek jogmenedzsment tevékenység a szóródó elektronikus felhasználási jogok területén
- Megoldási javaslatok, modellek felhasználóknak és jogtulajdonosoknak
- A fentiek túl bármilyen szerzői jogi kérdés, probléma tisztázását, kezelését

Kapcsolat: Dr. Bázing Zsuzsanna
Telefon: (20) 971-1278, fax: (1) 266-0025
E-mail: dialogv-bazing@t-online.de
Dóm Bt., 1088 Budapest, Rákóczi út 9. I./1.

Áttekintés a könyvtári digitalizálás eseteinek szerzői jogi összefüggéseiről

KÉT ALAPKÉRDÉS: VÉDETT TÁRGY-E ÉS/VAGY VÉDELMI IDŐ ALATT ÁLLÓ MŰ-E? A Szerzői jogi törvény (Sztj.). 1. §-ban vannak felsorolva a védett művek, ha megállapítható, hogy védett tárgyról van szó, akkor azt kell megvizsgálni, hogy a védelmi idő eltelt-e vagy sem? A védelmi idő a szerző életében és haláltól számított 70 évig tart, többszerzős műveknél, utóljára elhalálozott szerző haláltól számítva 70 év. További részletes szabályok Sztj. 31-32. §

HA A KÉT KÉRDÉSRE A VÁLASZ NEMLEGES, AKKOR SZABADON FELHASZNÁLHATÓ A MŰ.

Ha azonban védett műről van szó, akkor alaposan meg kell vizsgálni, hogy pontosan milyen felhasználást tervez a könyvtár, mert ennek alapján lehet csak eldönteni, hogy a törvény által megengedett szabad felhasználás esete vagy engedélyhez kötött felhasználásról van-e szó.

Művek szabad felhasználásának esetei a könyvtárakban	Engedélyhez kötött felhasználási esetek a könyvtárakban	Gyakorlati példák és megoldási javaslatok
Nagyon fontos a szabad felhasználás általános szabályainak figyelembevétele is (33.§), amiben például megfogalmazásra kerül, hogy a szabad felhasználás szabályait nem lehet kiterjesztően értelmezni és itt definiálják a oktatási célt is.		
Sztj. 35.§ Szabad felhasználás a törvény szerint: a felsorolt intézményeknek megengedi (könyvtár, múzeum, iskolai oktatás célját szolgáló intézmény...) digitális másolatkészítést, ha az a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozást közvetve sem szolgálja, azaz abból semmilyen pénzbevétele a könyvtárnak nem származhat és <ul style="list-style-type: none"> tudományos kutatáshoz, archiváláshoz készül a mű kisebb részletéről, illetve újság-vagy folyóiratcikkből belső intézményi célra készül 	Minden olyan megoldás, amely az Sztj. 35.§ szerint, de ellenérték fejében történik , függetlenül annak nagyságától vagy gazdálkodási rendeltetésétől (pl. ún. önköltségi ár), már nem szabad felhasználás , hiszen jövedelemszerzést valósít meg!	Szabad felhasználás például, ha egyetemi oktatóknak vagy hallgatóknak könyvrészletet a saját intézményi könyvtára digitális vagy papíromában, ellenérték vagy díjfizetés nélkül, teljesen ingyenesen másol a könyvtár. Ha bármelyik esetben pénz fejében történik ez – legyen ez akár csak az önköltség megtérítése – már nem szabad felhasználás, azaz a jogtulajdonosoktól engedély megszerzése, azaz szerződéses megállapodás szükséges , hiszen megvalósul a jövedelemszerzés esete.
Sztj. 38.§. (5) pontja: amelyet sokan a könyvtáros szakmában digitális olvasóterem néven ismernek. Itt ismét a könyvtárak, oktatási intézmények és más felsorolt intézmények <ul style="list-style-type: none"> gyűjteményeinek részét képező művek az ilyen intézmények helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépek képernyőin (dedikált gépek a könyvtárosi szóhasználatban) tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság egyes tagjai számára megjeleníthetők Nagyon fontos kiemelni, hogy csak külön erre a célra kijelölt számítógépeken és a helyiségek földrajzi határain belül történhet ez a közzététel.	Nem szabad felhasználás bármilyen eset, amely jövedelemszerzést vagy jövedelemfokozást , akár közvetett módon megvalósítja.	Itt különösen kényes pont, hogy a digitalizált példányt a könyvtár hány számítógépen többszörözheti , illetve közvetíti a nyilvánosság tagjainak . A nemzetközi kiadói-könyvtári licenc gyakorlatban, folyóiratok esetében az a gyakorlat, hogy annyi példányban többszörözhető a mű a képernyőn szabadon , ahány nyomtatott példány a műből a gyűjteményben rendelkezésre áll. Ez a gyakorlat felel meg a szabad felhasználás általános szabályainak is (Sztj. 33.§.) hiszen ez nem lehet sérelmes a mű rendes felhasználására. Márpedig ha egy nyomtatott példányból, annál sokkal több példány készül elektronikusa (1 figyelem, a csak képernyőn történő megjelenítés is többszörözési cselekmény), az sérelmes a rendes felhasználásra nézve.
Sztj. 38.§. (5). Könyvként kiadott mű egyes részei, valamint újság- és folyóiratcikkek egy iskolai osztály létszámának megfelelő illetve köz- és felsőoktatási vizsgákhoz szükséges példányszámban többszörözhetőek.		Kulcskérdés az oktatás illetve a vizsga értelmezése. Itt miután a törvény nem engedi meg a kiterjesztő értelmezést, csak az oktatás illetve a vizsga konkrét alkalmá értendő, azaz az órán lehet használni vagy a vizsgán, a vizsga alkalmával és idején a műrészletet. De az már megengedett, hogy pl. a tanár, oktató „kiossza” a vizsgára felkészülők között – akár papíron, akár elektronikusan – a műrészletet, hogy azt majd egyénileg a felkészüléshez igénybe vegyék.

MINDEN A FENTIEKEN TÚLTERJESZKEDŐ FELHASZNÁLÁSI MÓD, KÜLÖNÖSEN HA AZ A TÖBBSZÖRÖZÉS LEHETŐSÉGÉT MAGÁBAN FOGLALJA (AKÁR NYOMTATOTT, AKÁR ELEKTRONIKUS MÓDON), KÜLÖNÖSEN TOVÁBBÁ HA JÖVEDELEMSZERZÉS KÍSÉRI MÁR NEM SZABAD FELHASZNÁLÁS. MI ILYENKOR A TEENDŐ?

A MŰVET NEM HASZNÁLJÁK FEL

A FELHASZNÁLÁSI JOGOK MEGSZERZÉSE

Digitális kölcsönzés: a könyvtárosi szakmában az ez alatt értett felhasználási módokhoz, miután a többszörözést megvalósítják és ellenérték fejében is történhetnek felhasználások, ezért szükséges a felhasználási jogok megszerzése.

Kiül kell engedélyt kérni és ezt hogyan, milyen formában lehet megtenni? Az engedély egy **felhasználási szerződéssel** szerezhető meg, amely tisztázza a felhasználási módokat, időszakot, az anyagi vonzatokat. Itt szóba jöhet szerző, kiadó, örökös, ügynökség, közös-jogkezelő szervezet bel- és külföldön egyaránt és attól függően, hogy ki milyen jogokkal tulajdonosa. Ha a kiadó megszerezte az elektronikus és a nyomtatott jogokat is – ahogy az utóbbi évek gyakorlata már ez – akkor egyértelműen őt kell megkeresni. Itt azonban a felhasználási módoktól függően nagyon különböző esetek lehetségeseket, emiatt **sokszor ezen jogok tisztázása nem oldható meg a könyvtárak saját emberi erőforrásaival, hiszen ez speciális szakutadást igényel.** Itt sokszor részletes egyeztetés lehet szükséges a technikai oldal által biztosított felhasználási lehetőségek és a jogok tulajdonosa között. Miután Magyarországon **közös jogkezelő szervezet a digitális könyvjogok tekintetében nincs** és sok jogosult megkeresése sokszor nagyon nehézkes, ezért megoldást kínálhat erre az esetre egy ún. „clearinghouse”, azaz egy olyan **szolgáltató szervezet**, aki a jogokat megbízás alapján tisztázza és a két fél közötti megoldásban is közreműködik.

A jogkezelés általában: feltételezhető, hogy a szerzői jogok a digitális technikák fejlődésével a jelenleginél fejlettebb jogkezelést igényelnek. A technikák számának és velük összefüggésben a felhasználási módoknak a megszorodása mind a szerzőket, mind a kiadókat, mind a könyvtárakat új helyzet elé állítja, ahol új jogkezelési technikákat kell kialakítaniuk a jövőben.

Az általam összeállított összefoglaló csak legfontosabbnak tartott esteket emeli ki, ezeken túl természetesen számos más szerzői jogi eset elképzelhető. Összeállította: Dr. Bázing Zsuzsanna · DÓM MÉDIASZERVIZ · e-mail: dialogv-bazing@t-online.de